

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในทศวรรษนี้ มนุษยชาติต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งและจะต้องแก้ไขต่อไปในทศวรรษหน้า นั่นก็คือ ปัญหาลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการเพิ่มประชากรในเขตเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งเนื่องมาจากการเพิ่มตามธรรมชาติและการย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากร เพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งมีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นออกจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมือง เนื่องมาจากภาวะการขาดแคลนที่กินหากิน มีแรงงานส่วนเกินจำนวนมากในเขตชนบท และส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขณะเดียวกันก็มีความต้องการที่จะแสวงหางานทำในเขตเมือง โดยคาดหวังว่าจะได้รับค่าจ้างสูงกว่าที่ได้รับจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทิวแบบที่ใช้ในการศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก เพื่อที่จะสามารถอธิบายถึงการย้ายถิ่นได้ละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น กรอบการวิเคราะห์ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ก็คือ ทฤษฎีผลักดัน - ดึงดูด (Push - Pull Theory) โดยพิจารณาการย้ายถิ่นในฐานะที่เป็นการตอบสนองต่อสภาพความกดดันทางเศรษฐกิจและเกี่ยวโยงไปกับการมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นกว่าเดิม (Shaw 1975) สำหรับประเทศไทย แรงจูงใจในการย้ายถิ่นที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Visid Prachuabmoh and Penporn Tirasawat 1974: 48; Meinkoth 1962: 31 - 33) องค์การแรงงานระหว่างประเทศได้รายงานต่อรัฐบาลไทย เมื่อปี ค.ศ. 1965 ว่า ทั้งปัจจัยผลักดันและดึงดูดเป็นสาเหตุของการย้ายถิ่นภายในประเทศไทย (I.L.O. 1965: 79-108) อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นได้มีการพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่

นอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ เพื่ออธิบายว่า ทำไมประชากรจึงย้ายถิ่น ผู้ย้ายถิ่นเหล่านั้นเป็นใคร ประชากรกลุ่มไหนที่เข้ามาพักอาศัยและมีผลกระทบจากการย้ายถิ่น ทั้งในท้องถิ่นต้นทางและท้องถิ่นปลายทางอย่างไร ตลอดจนหาวิธีการที่จะสกัดกั้นมิให้ประชากรเหล่านั้นเคลื่อนย้ายออกจากที่อยู่เดิม ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี 2523 พบว่า สาเหตุสำคัญของการย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับอายุและเพศของผู้ย้ายถิ่นทั้งในเขตปลายทางและเขตที่อยู่เดิมก่อนย้าย (จินกนา เพชรานนท์ ชิกนีย์ โกลด์สไตน์ และ อลิส โกลด์สไตน์ 2527: 54-60)

การวิเคราะห์ข้อมูลการเกิดและภาวะเจริญพันธุ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันจากสำมะโนประชากรและจากโครงการสำรวจต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยลดลงในทุกกลุ่มอายุของสตรีทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง อัตราการเจริญพันธุ์ของสตรีในกลุ่มอายุมากจะลดลงมากกว่าสตรีในกลุ่มอายุน้อย และผลที่ได้จากการศึกษาเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้านภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีในเขตเมืองกับสตรีในเขตชนบทของประเทศไทยอีกด้วย (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2526: 8-14) ในส่วนของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้านภาวะเจริญพันธุ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่น (Goldstein 1974: 225; Goldstein and Penporn Tirasawat 1977: 1) นอกจากนี้สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ใหม่จะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่พำนักเข้ามาอยู่มาแล้ว และสตรีผู้ย้ายถิ่นที่เกิดในเขตเมืองจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีผู้ย้ายถิ่นที่เกิดในเขตชนบทอีกด้วย (Goldstein and Penporn Tirasawat 1977: 1; Goldstein, Goldstein and Bhassorn Limanonda 1982: 245-247)

สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้จะพบว่า สตรีผู้ย้ายถิ่นและสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นมีความแตกต่างด้านภาวะเจริญพันธุ์ และความแตกต่างที่ปรากฏให้เห็นนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาศึกษาถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในกลุ่มผู้ที่ย้ายถิ่นว่าจะมีความเกี่ยวข้องไปกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติและพฤติกรรม การเจริญพันธุ์หรือไม่ ผลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในก้นแนวทาง เพื่อให้มีผลต่อการลดภาวะเจริญพันธุ์ตามนโยบายของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงทั่วไปว่า

1. สตรีที่สมรสแล้วที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นแตกต่างกันจะต้องการขนาดครอบครัวแตกต่างกันหรือไม่
2. สตรีที่สมรสแล้วที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองแตกต่างกันจะต้องการขนาดครอบครัวแตกต่างกันหรือไม่

แนวความคิดและทฤษฎี

การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมภาวะเจริญพันธุ์ที่เกิดขึ้นในโลก จากประสบการณ์ในประเทศที่พัฒนาแล้วได้แสดงให้เห็นว่า มีการเปลี่ยนแปลงจากการมีระดับภาวะเจริญพันธุ์สูงไปสู่การมีระดับภาวะเจริญพันธุ์ต่ำ ซึ่งใช้ระยะเวลายาวนาน นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องไปกับกระบวนการของความทันสมัย เช่น ความเป็นเมือง การปรับปรุงรายได้ให้สูงขึ้น การขยายตัวทางด้านการศึกษา และการลดระดับภาวะการตายเนื่องจากการปรับปรุงทางด้านสาธารณสุข กระบวนการเหล่านี้เป็นที่เข้าใจกันว่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของครอบครัว และโน้มเอียงที่จะเร่งให้เกิดการยอมรับความตึกการมีครอบครัวขนาดเล็ก (Nag 1982: 2)

เงื่อนไขต่าง ๆ ของความทันสมัย (Modernization) ซึ่ง Inkeles (1969 : 208-225) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า เป็นความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปิดรับประสบการณ์ใหม่ เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเอาชนะธรรมชาติ และมีความเชื่อทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนั้น เขายังได้กล่าวถึงแหล่งที่มีอิทธิพลต่อความทันสมัยไว้ด้วยกัน 5 แหล่ง คือ ความเป็นเมือง การสื่อสารมวลชน การพัฒนาประเทศ โรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่และโรงเรียน

สำหรับ Easterlin (1976) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เงื่อนไขทันสมัยในเรื่องการมีบุตร ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1. นวัตกรรมทางด้านสาธารณสุขและการอนามัย
2. นวัตกรรมทางด้านการศึกษาและการประชาสัมพันธ์

3. ความเป็นเมือง
4. การนำเสนอสินค้าใหม่ในรูปแบบสินค้าบริโภคและวิธีการวางแผนครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ
5. การเพิ่มรายได้ค่อหัวของประชากร

โดยที่ความทันสมัยด้านสาธารณสุขจะช่วยลดอัตราการตายของทารกและเพิ่มความยืนยาวของชีวิต ขณะเดียวกันเมื่อมีการศึกษาสูงขึ้นสื่อสารมวลชนจะช่วยอำนวยความสะดวกต่อการเผยแพร่ความรู้ในการรักษาสุขภาพ และการศึกษาสามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อและประเพณีโบราณ ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมต่าง ๆ นอกจากนั้นการศึกษาและสื่อสารมวลชนยังอาจนำไปสู่มาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในแง่ของการดูแลและการเลี้ยงดู ทำให้เห็นความสำคัญในเรื่องของคุณภาพมากกว่าจำนวน ส่วนความเป็นเมืองนั้นเชื่อว่าจะสามารถลดความต้องการมีบุตรได้ และความเป็นเมืองยังทำให้ราคาของการใช้วิธีการวางแผนครอบครัวทั้งในรูปแบบเงินหรือไม่ใช้ตัวเงินมีค่าลดลง ประกอบกับสามารถหาบริการวางแผนครอบครัวได้สะดวกขึ้น ส่วนการนำสินค้าต่าง ๆ มาใช้อยู่เสมอ ๆ ก็เป็นอีกแง่หนึ่งของการสร้างความทันสมัยในทางเศรษฐกิจ เมื่อกระบวนการสร้างความทันสมัยก้าวไปและรายได้เฉลี่ยค่อหัวเพิ่มขึ้น ความต้องการในค่านสินค้านบริโภคจะเพิ่มขึ้น ส่วนค่าใช้จ่ายจากรายได้ของครอบครัวในเรื่องบุตรนั้นมีแนวโน้มลดลง (เกื้อ วงศ์บุญสิน 2528: 28-31)

อาจกล่าวได้ว่า ความทันสมัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของการมีบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจัยความเป็นเมืองจะช่วยลดความต้องการมีบุตรได้และจะพบโดยทั่วไปว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท

การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลจากการสำรวจ 17 ประเทศ ซึ่งทำโดย Berelson (1966) ถึงที่พบโดยทั่วไปเป็นข้อสนับสนุนความสัมพันธ์ระดับมหภาคระหว่างความทันสมัยและภาวะเจริญพันธุ์ ผู้คนที่มีความทันสมัยสูงกว่า มีความต้องการบุตรจำนวนน้อยลงและจะใช้วิธีการป้องกันการปฏิสนธิมากกว่า

ในเรื่องของการย้ายถิ่น มีแนวความคิดทางทฤษฎีและทัวแบบที่ใช้อธิบายความแตกต่างทางด้านทัศนคติและพฤติกรรมการเจริญพันธุ์หลายแนวด้วยกัน แต่ละแนว

ความคิดก็มีอำนาจในการอธิบายแค่เพียงบางส่วนเท่านั้น ถ้าการย้ายถิ่นมีลักษณะโน้มเอียงที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณลักษณะบางประการที่มีผลทำให้ทัศนคติและพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นมีความแตกต่างกันก็อาจจะอธิบายได้ด้วยทฤษฎีแบบการเลือกสรร (selectivity model) อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้ย้ายถิ่นเคลื่อนย้ายเข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่จะมีการกระทำระหว่างกัน (interaction) กับผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น นำจะมีการผสมกลมกลืน (assimilation) ทางวัฒนธรรมและเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมการเจริญพันธุ์ในแบบสังคมสมัยใหม่ภายหลังจากการเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งจะเป็นการอธิบายความแตกต่างที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่เป็นเวลานานหลาย ๆ ปี (Goldstein and Goldstein 1982:132-135) จากความรู้และทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น จึงได้นำมาผสมผสานกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ย้ายถิ่นที่ย้ายเข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ซึ่งเป็นสังคมทันสมัยหลังจากที่ได้มีโอกาสเคลื่อนย้ายเข้าสู่เขตเมืองเป็นระยะเวลาหนึ่งหรือมีการติดต่อกับเขตเมืองบ่อยครั้งขึ้น

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงขนาดครอบครัวที่ปรารถนาอาจจะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางประชากรของประเทศไทย มีผู้นิยมใช้ดัชนีตัวนี้เป็นตัววัดภาวะเจริญพันธุ์ในอนาคต สำหรับในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยหลายโครงการตามคำถามเกี่ยวกับขนาดครอบครัวที่ปรารถนาหรือจำนวนบุตรที่ผู้สมรสต้องการจะมีหรือจำนวนบุตรที่ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าเหมาะสมที่สุด จากการศึกษาในห้องที่อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร ซึ่งดำเนินการโดยศูนย์วิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าร้อยละ 85 ของสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างจำนวน 826 ราย มีจำนวนบุตรที่ปรารถนาอยู่ระหว่าง 2-4 คน และจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยของการศึกษานี้เท่ากับ 3.2 คน (Cowgill, et al. 1965: 76) และจากข้อมูลการสำรวจโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรซึ่งดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2512 เฉพาะในเขตชนบท พบว่า จำนวนบุตรที่ปรารถนาเท่ากับ 4.0 คน (ระจิกตา ณ พัทลุง 2513: 31,79-83) ผลการศึกษาของระจิกตายังแสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อจำนวนบุตร

ในอุดมคติ ได้แก่ อายุของสตรี จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ การศึกษา การติดต่อกับโลกภายนอกและฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

จากรายงานผลการศึกษาของโครงการสำรวจสภาะการคุมกำเนิดของประเทศไทย ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม และกระทรวงสาธารณสุข ในรอบที่สอง (CPS 2) ปี พ.ศ. 2524 และรอบที่สาม (CPS 3) ปี พ.ศ. 2527 พบว่า ขนาดครอบครัวที่ปรารถนาของสตรีที่สมรสแล้วโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.0 คน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเขตเมืองกับเขตชนบท ข้อมูลที่มีอยู่บ่งชี้ว่า สตรีที่อยู่ในเขตเมืองต้องการจำนวนบุตรน้อยกว่าสตรีที่อยู่ในเขตชนบท (Peerasit Kammansilpa and Apichat Chamratrithirong 1985: 31)

ความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยความทันสมัย การรับเอาความคิดหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านสมัยนิยม สิ้นค้าวิโกลด แบบแผนการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ รสนิยม ความมุ่งหวังในชีวิต การตระหนักถึงปัญหาการมีบุตร ประกอบกับการมีบริการด้านการวางแผนครอบครัวแพร่หลายจะเป็นหนทางนำไปสู่การจำกัดขนาดครอบครัวให้ลดลง

Kahl (1968: 86) ได้แสดงถึงความสำคัญในการใช้ค่านิยมอธิบายภาวะเจริญพันธุ์ว่า "ค่านิยมความทันสมัยต่าง ๆ เป็นตัวแปรแทรกที่สำคัสามารถอธิบายได้ทั้งพื้นฐานทางการศึกษาและภาวะเจริญพันธุ์ในรูปแบบหนึ่ง" วิธีการศึกษาบางประการที่วางอยู่ในแนวการศึกษาค่านิยมจะสามารถอธิบายถึงความแตกต่างในความคึกคักด้านการเจริญพันธุ์ Clifford (1971: 46) ได้ศึกษาพื้นฐานค่านิยมและพฤติกรรมกรมการเจริญพันธุ์จากสตรี 275 คน ในมลรัฐเคนตักกี ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ค่านิยมช่วยในการทำนายพฤติกรรมกรมการเจริญพันธุ์ในรูปแบบหนึ่ง

การศึกษาแต่ละวัฒนธรรมหรือการศึกษาจากหลายวัฒนธรรมเปรียบเทียบกัน ข้อมูลที่ได้รับในเรื่องความทันสมัยกับภาวะเจริญพันธุ์เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ ผู้ที่มีความทันสมัยสูงกว่าโน้ม เอียงที่จะมีจำนวนบุตรน้อยกว่าและต้องการจำนวนบุตรน้อยกว่าผู้ที่ยึดถือค่านิยมดั้งเดิม ดังเช่น Clifford (1971: 42-43) พบว่า กลุ่มสตรีที่มีพื้นฐานค่านิยมทันสมัยจะมีจำนวนบุตรที่ต้องการโดยเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มสตรีที่มีค่านิยมความทันสมัยระดับกลางและกลุ่มที่ยึดถือค่านิยมแบบจารีตประเพณี ผลการศึกษาของ

Kahl (1968: 77) ในประเทศบราซิลและประเทศเม็กซิโก บ่งชี้ว่า กลุ่มผู้ที่มีลักษณะ
ทัศนสมัยมีความนิยมชนาครอบครัวเล็กกว่ากลุ่มที่มีลักษณะประเพณีนิยม เช่น ในระหว่าง
กลุ่มที่ไร้แรงงาน ชายที่มีความทันสมัยสูงต้องการจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2.4 คน
เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีความทันสมัยต่ำกว่าต้องการจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยเท่ากับ
2.8 คน ในระหว่างกลุ่มผู้ที่มีความทันสมัยจะมีความพร้อมต่อการเปิดรับประสมการณ
ใหม่ในวิถีชีวิตแบบใหม่ ผู้ที่มีความทันสมัยเหล่านี้จะแสดงออกด้วยการพยายามที่ป้องกัน
การปฏิสนธิ (Inkeles 1969: 210)

ประสมการณการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองอาจจะมีผลต่อการรับเอาแนวคิด
ความทันสมัยในเรื่องขนาดครอบครัว และการศึกษาที่เป็นปัจจัยความทันสมัยที่จะนำไป
ไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของบุคคลใหม่ที่มีความทันสมัย (Inkeles 1969: 208-225)
สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีประสมการณของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองจะรับเอาแบบแผนวิถีชีวิต
ของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพฤติกรรม
การเจริญพันธุ์เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกับผู้มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในเขตเมือง
คนหนุ่มสาวที่ย้ายมาอยู่ใหม่จะปรับตัวและใช้วิถีชีวิตแบบชาวเมืองได้ง่ายกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ
(Martine 1975: 293-303) และมีความพร้อมมากขึ้นที่จะรับเอาพฤติกรรมมการ
เจริญพันธุ์เช่นเดียวกับคนในสังคมสมัยใหม่ (Hiday 1978)

สำหรับเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้โดยตรงมีผู้ศึกษาไว้
น้อยมาก และการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงจำนวนบุตรเกิดนอกของสตรีผู้ย้ายถิ่น
และสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นในลักษณะที่มีความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประชากร
อย่างไรก็ตาม สำหรับเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงต่อไปนี้ แม้ว่าส่วน
ใหญ่การวิจัยที่นำมาอ้างอิงจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับจำนวนบุตรเกิดนอก
แต่ผู้วิจัยคิดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นคงเป็นไปในลักษณะใกล้เคียง
เคียงกันกับความสัมพันธ์ที่เพิ่งกล่าวถึง แม้ว่าขนาดครอบครัวที่ปรารถนาที่คู่สมรสต้องการ
การนั้นจะเป็นค่าขอบที่คู่สมรสยอมรับหลังจากมีบุตรแล้ว ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปตามจำนวน
บุตรที่มีอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ Knodel and Visid Prachuabmoh
(1973: 619-638) พบว่า ขนาดของความแปรเปลี่ยนของจำนวนบุตรที่คู่สมรสต้องการ
แปรไปตามจำนวนบุตรที่มีอยู่จริงนั้นมีไม่มากนัก จากการศึกษาของอรพินท์ มุนนาคและ

ระพีพรรณ หุ่นพานิช (2524: 32-46) โดยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะ
เจริญพันธุ์ การวางแผนครอบครัวและภาวะการตาย ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสถาบัน
ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า ค่าคอมที่ได้รับจากการศึกษาถึง
ภาวะเจริญพันธุ์ที่ปรารถนาของสตรีในเขตชนบทและเขตเมือง ผู้ที่ไม่สามารถให้ค่าคอม
ถึงจำนวนบุตรที่ปรารถนาที่เป็นตัวเลขได้มีเพียงส่วนน้อย การศึกษานี้สรุปว่า ค่าคอม
ที่ตามถึงภาวะเจริญพันธุ์ที่พึงปรารถนาหรือภาวะเจริญพันธุ์ในอุดมคติของสตรีวัยเจริญพันธุ์
มีความสอดคล้องกับค่าคอมภาวะเจริญพันธุ์ที่แท้จริง แต่สำหรับการศึกษาของ Kua
Wongboonsin (1985) จากการถามคู่สมรสคนเดิมในปี พ.ศ. 2512, 2515 และใน
ปี พ.ศ. 2522 พบว่า ค่าคอมของคู่สมรสคู่เดิมเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ปรารถนาเกือบจะ
คงเดิม แม้ว่าคู่สมรสทั้งคู่จะมีจำนวนบุตรเกิดรอดเพิ่มขึ้นก็ตาม ผู้วิจัยจึงสรุปว่า
สำหรับประเทศไทยนั้นจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันไม่มีผลทำให้ขนาดครอบครัวที่
ปรารถนาของคู่สมรสเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยตั้งใจไว้

การศึกษาในประเทศไทยในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความทันสมัย
กับภาวะเจริญพันธุ์ Hawley and Visid Prachuabmoh (1966: 23-24) ได้ใช้
ข้อมูลโครงการโพธารามโดยสร้างคะแนนความทันสมัยจากความเป็นเจ้าของหรือไม่ได้
เป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ 14 ประการ พบว่า สตรีที่มีคะแนนสูงสุดมีจำนวนบุตร
เกิดรอดค่าที่ต่ำ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ได้คะแนนน้อยที่สุดไม่ได้มีจำนวนบุตรเกิดรอด
สูงสุด แต่ปรากฏว่ากลุ่มที่มีคะแนนสูงอันกับรองลงมา มีจำนวนบุตรเกิดรอดสูงที่สุด
เมื่อควบคุมด้วยอายุก็ยังคงเหมือนเดิม แต่เมื่อใช้ข้อมูลศึกษาคณะปี 1965 โดยใช้
คะแนนความทันสมัยเหมือนเดิม Hawley and Visid Prachuabmoh (1966: 76-77)
พบว่า ภาวะเจริญพันธุ์มีความสัมพันธ์ทางลบกับคะแนนความทันสมัย

ปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ที่นอกเหนือจากปัจจัยความทันสมัย
แล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รวบรวมจากรายงานผลการวิจัยต่าง ๆ ไว้
ดังนี้

1. ปัจจัยทางบ้านประชากร

1.1 อายุ การย้ายถิ่นภายในประเทศ ส่วนใหญ่ของประเทศในโลกนี้

คล้ายคลึงกัน คือ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นประชากรในวัยหนุ่มสาว จากรายงานเชิงวิเคราะห์การย้ายถิ่น (ฉบับที่ 2) โดยโธมัสจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 พบว่า ในช่วงห้าปีก่อนการสำมะโน อัตราการย้ายถิ่นในหมวดอายุ 20-29 ปี สูงขึ้นเป็นสองเท่าของอัตราการย้ายถิ่นในหมวดอายุอื่น ๆ และหมวดอายุที่มีการย้ายถิ่นกันมากที่สุด คือ หมวดอายุ 20-24 ปี มีร้อยละ 14.3 และลดลงเหลือ 2.7 เมื่อมีอายุ 65 ปีขึ้นไป ผู้ย้ายถิ่นในหมวดอายุ 15-24 ปี ส่วนใหญ่เป็นสตรี (จินกนา เพชรานนท์ และคณะ 2527: 39-40) สตรีในหมวดอายุดังกล่าวถือว่าเป็นวัยหนุ่มสาว เป็นวัยเริ่มต้นของการเจริญพันธุ์อีกด้วย และโดยทั่วไปเป็นวัยที่จะปรับตัวและใช้ชีวิตแบบชาวเมืองได้ดีกว่าคนวัยอื่น ๆ (Martine 1975: 293-303) และมีความพร้อมที่จะรับเอาพฤติกรรมรวมการเจริญพันธุ์ เช่นเดียวกับคนในสังคมสมัยใหม่ (Hiday 1987)

โดยทั่วไปแล้ว อายุมีความสัมพันธ์โดยตรงกับภาวะเจริญพันธุ์ และจากการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอายุและจำนวนบุตรที่ปรารถนาในประเทศไทย พบว่า อายุของสตรีเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่ปรารถนา โดยเหตุที่คนอายุมากมักจะต้องการมีบุตรมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยเนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมของคนสูงอายุที่รับมาเป็นแบบกึ่งเดิมและเปลี่ยนแปลงไปไถ่ยาก ตรงกันข้ามกับสตรีในกลุ่มอายุน้อยที่อยู่ในช่วงที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีความพร้อมในการเปิดรับความคิดในแบบที่ทันสมัยจึงเลือกที่จะมีขนาดครอบครัวเล็กลงเช่นเดียวกับคนในสังคมที่ทันสมัยทั่วไป จากการศึกษาของระจิกตา ๗ หัทสูง (2513: 31-32) พบว่า จำนวนบุตรที่ปรารถนาโดยเฉลี่ยของสตรีที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปีซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอายุน้อยที่สุดเท่ากับ 3.4 คน ความต้องการดังกล่าวเพิ่มขึ้นในหมวดอายุที่สูงขึ้นเป็น 3.9, 3.9 และ 4.5 คน สำหรับหมวดอายุ 25-29 ปี 30-34 ปี และ 35-39 ปี ตามลำดับ และจากรายงานการศึกษาเมื่อไม่นานมานี้โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากโครงการสำรวจสถานะการคุมกำเนิดในรอบที่สอง ปี พ.ศ. 2524 และรอบที่สาม ปี พ.ศ. 2527 พบว่า แบบแผนขนาดครอบครัวที่ปรารถนาได้ลดลงตามหมวดอายุที่ต่ำลงเช่นเดียวกัน (Peerasit Kamnuansilpa and apichat Chamratrithirong 1985: 29-30)

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับภาวะเจริญพันธุ์

ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ Goldstein ไทยใช้ข้อมูลจากสามะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 พบว่า สตรีผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตในหมวดอายุอื่น ๆ คือ อายุ 13-19 ปี และ 20-24 ปี มีจำนวนบุตรเกิดรอดสูงกว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นเล็กน้อย สำหรับในหมวดอายุอื่น ๆ กลับพบว่า มีลักษณะตรงกันข้าม แต่ความแตกต่างมีน้อยมาก เมื่อพิจารณาตามสถานภาพการย้ายถิ่นในช่วงเวลาห้าปี พบว่า สตรีผู้ย้ายถิ่นทุกหมวดอายุมีจำนวนบุตรเกิดรอดต่ำกว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่น (Goldstein 1973: 233-239)

สำหรับการศึกษาของ Goldstein and Penporn Tirasawat ใช้ข้อมูลสามะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 เฉพาะในเขตเมืองและข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรในเขตเมืองรอบแรก ปี พ.ศ. 2513 พบว่า สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองและกรุงเทพมหานครมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและกรุงเทพมหานครในทุกหมวดอายุ เมื่อพิจารณาตามสถานภาพการย้ายถิ่นภายในห้าปี พบว่า สตรีที่เคยย้ายถิ่นเมื่อปรับฐานอายุแล้วมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตเมือง การย้ายถิ่นในช่วงชีวิตเมื่อปรับฐานอายุแล้ว พบว่า สตรีที่ย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตกรุงเทพมหานครมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่น (Goldstein and Penporn Tirasawat 1977: 22-25)

จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อายุของสตรีมีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ และสตรีผู้ย้ายถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่มีแนวโน้มจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกหมวดอายุ สำหรับผู้ย้ายถิ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองเป็นเวลานานมีภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกับผู้ไม่ย้ายถิ่นในกลุ่มอายุที่สูงขึ้น

1.2 ความรู้ ทักษะและการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ

ปัจจุบันความรู้และทัศนคติด้านการป้องกันการปฏิสนธิของสตรีไทยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทเกือบจะไม่แตกต่างกัน (Peerasit Kammuansilpa and Apichat Chamratrithirong 1985: 16-20) เนื่องจากว่าหน่วยงานของรัฐและเอกชนรวมทั้งสื่อมวลชนต่าง ๆ ได้มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ความรู้อย่างทั่วถึง

ประกอบด้วยสตรีส่วนใหญ่มองเห็นผลเสียของการมีครอบครัวขนาดใหญ่ และแม้ว่าสตรีส่วนใหญ่จะมีความรู้และทัศนคติที่คัดค้านการป้องกันการปฏิสนธิแล้วก็ตาม แต่การบริการด้านอุปกรณป้องกันการปฏิสนธิก็ยังไม่สามารถเข้าถึงสตรีที่อยู่ห่างไกล ดังนั้น สตรีเหล่านี้ก็ย่อมมีโอกาสจะทำให้จำนวนบุตรที่ตัวเองปรารถนาสำเร็จความเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ได้น้อยกว่ากลุ่มสตรีที่อยู่ในเขตที่มีบริการด้านอุปกรณการป้องกันการปฏิสนธิทั่วถึง

จากการศึกษาในประเทศไต้หวัน อัตราส่วนของสตรีที่เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวเพิ่มขึ้นตามขนาดของความเป็นเมือง (Chang, et al. 1970: 262) และสตรีไต้หวันได้เปลี่ยนแนวความคิดจากความต้องการมีบุตรมากมาเป็นต้องการจำนวนบุตรน้อยลง จากการสำรวจ ปี ค.ศ. 1965 ยืนยันว่าสตรีไต้หวันที่ปรารถนามีบุตรจำนวนน้อยกว่า 4 คน มีทัศนคติเห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวสูงถึงร้อยละ 92 (Chow 1969: 460)

การศึกษาในประเทศไทย พบว่า สตรีที่เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่ไม่เห็นด้วยและกลุ่มที่มีทัศนคติอื่น ๆ เมื่อพิจารณาตามเขตที่อยู่อาศัย สำหรับในเขตชนบท สตรีที่เห็นด้วยจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 คน ส่วนสตรีที่ไม่เห็นด้วยจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ยเท่ากับ 5.3 คน ส่วนในเขตเมืองก็เช่นเดียวกันคือ สตรีที่เห็นด้วยมีบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่ไม่เห็นด้วย เท่ากับ 3.6 และ 3.9 คน ตามลำดับ (Pichit Pitaktepsombati 1981: 33)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการใช้การวางแผนครอบครัวกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ Davis และ Blake (1956: 211-235) ได้กล่าวว่า การใช้วิธีการวางแผนครอบครัวเป็นก้าวแรกที่มีความสำคัญมากในการอธิบายความแตกต่างด้านภาวะเจริญพันธุ์ แต่สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไป พบว่า ผู้ที่ใช้วิธีการวางแผนครอบครัวจะเป็นผู้ที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่ากลุ่มผู้ที่ไม่ใช้วิธีการวางแผนครอบครัว (Hartford 1971: 312-314; Rele and Rathankar 1971)

แต่ในประเทศไทยผู้สมรสที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายจะใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิในสัดส่วนที่ต่ำกว่าสตรีที่มีบุตรตามที่ต้องการหรือมีบุตรเกินความต้องการ (Knodel and Pichit Pitaktepsombati 1973: 245-255)

จากการศึกษาของ Pichit Pitaktepsombati (1981: 47) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้วิธีการวางแผนครอบครัวและจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในเขตชนบท ไม่ว่าสตรีเหล่านั้นจะทำดังใจอยู่ในปัจจุบันหรือเคยใช้แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้ หรือกลุ่มสตรีที่ไม่เคยใช้มีภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกัน แต่ในเขตเมืองสตรีที่กำดั่งใจวิธีป้องกันการปฏิสนธิอยู่ในปัจจุบันมีภาวะเจริญพันธุ์สูงที่สุด รองลงมาคือ สตรีที่เคยใช้แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้และมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำที่สุดในกลุ่มสตรีที่ไม่เคยใช้วิธีการวางแผนครอบครัว ผู้วิจัยให้เหตุผลว่า สตรีเหล่านี้ใช้วิธีการวางแผนครอบครัวเพื่อจุดประสงค์ในการป้องกันการมีบุตรมากกว่าการเว้นระยะการมีบุตร

1.3 จำนวนบุตรที่เสียชีวิต

ระดับภาวะเจริญพันธุ์ซึ่งลดลงอาจเป็นผลมาจากการลดภาวะการตายได้ ในประเทศที่กำดั่งพัฒนาหลายประเทศ ภาวะการตายได้ลดลงมาอย่างเด่นชัดแต่ภาวะเจริญพันธุ์ได้ลดลงมาน้อยมาก สำหรับตัวอย่างการลดลงทางด้านภาวะการเจริญพันธุ์ โดยไม่มีการลดลงของภาวะการตายหายากมากในกลุ่มประเทศที่กำดั่งพัฒนา จึงเป็นเรื่องที่ให้นักวิชาการหลายคนเชื่อว่า การลดลงทางด้านภาวะการตายของทารกและเด็กจะเป็นเงื่อนไขไปสู่การลดทางด้านภาวะเจริญพันธุ์ แต่การลดทางด้านภาวะเจริญพันธุ์ที่ปรากฏออกมาในประเทศที่กำดั่งพัฒนาหลายประเทศยังคงอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจนัก

แม้ว่าจะมีหลักฐานที่ขัดแย้งกับข้อเสนอดังกล่าวข้างต้นมากขึ้นที่ว่า ภาวะการตายของทารกและเด็กจะนำไปสู่การลดทางด้านภาวะเจริญพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์และภาวะการตายของทารกและเด็ก เช่น รายได้ของครอบครัว การศึกษา และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีส่วนบิคเป็นผลที่ได้รับจากการวัดความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างตัวแปรทั้งสอง สำหรับตัวอย่างในประเทศเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาวะเจริญพันธุ์ได้ลดลงมาอย่างรวดเร็วมีผลมาจากการลดลงทางด้านภาวะการตายของเด็กและทารก แต่ในบางประเทศภาวะการตายของเด็กและทารกกำลังขณะที่ภาวะเจริญพันธุ์ยังไม่ได้ลดต่ำลง ผลที่ปรากฏออกมานั้นแสดงให้เห็นว่า การลดลงในภาวะการตายของเด็กและทารกจะเป็นเงื่อนไขที่มาก่อนการลดทางด้านภาวะการเจริญพันธุ์ แต่ก็ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ

องค์การสหประชาชาติ (ค.ศ. 1973:39) ได้กล่าวว่า การมีภาวะเจริญพันธุ์ระดับสูงเป็นการตอบสนองต่อภาวะการตายที่สูง การลดลงในอัตราการตายในประเทศอุตสาหกรรม เฉพาะกลุ่มทารกและเด็กเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อความนิยมในการจำกัดขนาดครอบครัว Freedman (1963: 220-245) ได้แบ่งตัวแปรที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ไว้ 8 ตัวแปร เขากล่าวว่า ระดับการตายจะเป็นตัวกำหนดจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มเพื่อทดแทนจำนวนบุตรเดิม เขาให้ข้อเสนอแนะว่า การมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับนโยบายทางสังคมในการลดภาวะเจริญพันธุ์ Friedlander (1977: 183-203) ได้สร้างตัวแบบเพื่ออธิบายผลของภาวะการตายต่อภาวะเจริญพันธุ์และได้ข้อสรุป 4 ประการ คือ ประการแรก เพื่อเป็นการทดแทน ประการที่สอง เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง ประการที่สาม เป็นผลจากทางค่านิยมวิทยา และประการสุดท้าย เพื่อเป็นการสนองตอบทางสังคมในการเลือก

จากการศึกษาของ Hector (1984: 81-91) พบว่า จำนวนบุตรที่เสียชีวิตที่ปรากฏออกมาจะมีผลต่อความนิยมภาวะเจริญพันธุ์และจำนวนบุตรที่ปรารถนาสูงขึ้นในกลุ่มที่มีประสบการณ์การมีบุตรเสียชีวิตอย่างน้อยหนึ่งราย

จากการศึกษาในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจต่อเนื่องระยะยาวรอบที่หนึ่ง Knodel and Visid Prachuabmoh (1973: 35-39) กล่าวว่า จำนวนบุตรเกิดรอดมีความสัมพันธ์กับภาวะการตายของทารกทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท กล่าวคือ ในเขตชนบท สตรีที่มีบุตรตั้งแต่ 9 คนขึ้นไปมีจำนวนบุตรเสียชีวิตสูงกว่าสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่หนึ่งหรือสองคน และจากการศึกษาของ Tienchay Kirananda (1977: 9) โดยใช้ข้อมูลโครงการเดียวกัน พบว่า การตายของทารกเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีนัยสำคัญในการอธิบายความแปรผันในภาวะเจริญพันธุ์ และจากการศึกษาของ Pichit Pitaktepsombati (1981: 26) พบว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นตามจำนวนบุตรที่เสียชีวิตอย่างชัดเจนในเขตชนบท และในเขตเมืองมีอัตราการตายของเด็กทารกต่ำกว่าในเขตชนบท

2. ปัจจัยทางค่านิยมธุรกิจ

การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของสตรีมีลักษณะที่สำคัญ 3

ประการ คือ ประการแรก เป็นผู้ผลิตและผู้ให้บริการสำหรับการบริโภคในครัวเรือน
ประการที่สอง เป็นผู้ผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อขายหรือแลกเปลี่ยนในตลาด ประการ
สุดท้าย สตรีทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงานภายนอกบ้าน (Blau 1979:265)

ความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมในแรงงานของสตรีกับภาวะเจริญพันธุ์
เป็นเรื่องที่มีผู้ศึกษาและวิจัยมากที่สุดหัวข้อหนึ่ง และจากการวิจัยเหล่านี้พบผลซึ่งเป็น
ที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ในสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมที่มีความทันสมัยมาก ความ
สัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับภาวะเจริญพันธุ์เป็นไปในทางลบ (Whelpton
1966. 107-111; Piepmeir and Adkins 1973: 507-520; Weller 1977:
497-498)

จากการศึกษาในประเทศไทย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย
ทั้งสองนี้ ส่วนมากเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะ
เจริญพันธุ์ Goldstein ได้ใช้ข้อมูลตัวอย่างร้อยละ 1 จากสำมะโนประชากร ปี
พ.ศ. 2503 พบว่า ในระดับประเทศ ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่อยู่ในแรงงานสูงกว่า
สตรีที่จัดว่าเป็น "แม่บ้าน" ถึงร้อยละ 15 แต่เมื่อนำเอาอายุเข้ามาร่วมพิจารณา
สตรีทั้งสามกลุ่ม คือ สตรีกลุ่มอายุ 13-29 ปี ภาวะเจริญพันธุ์ของแม่บ้านจะสูงกว่า
ผู้ที่อยู่ในแรงงานและความแตกต่างนี้ลดลงเมื่ออายุสูงขึ้นตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปและเมื่อ
มีอายุสูงขึ้นความสัมพันธ์ก็เปลี่ยนแปลงไป คือ สตรีที่ทำงานกลับมีภาวะเจริญพันธุ์สูง
กว่าและความแตกต่างนี้จะสูงขึ้นตามอายุ การที่ภาวะเจริญพันธุ์สูงขึ้นอาจสื่อให้เห็น
สถานการณ์หลายประการ เช่น

1. การที่สตรีมีภาวะเจริญพันธุ์สะสมมากบังคับให้สตรีต้องทำงาน
2. บุตรคนโตสามารถดูแลน้อง ๆ ได้ จึงทำให้สามารถเข้าร่วมแรงงาน
ได้อีกครั้งหนึ่ง
3. สำหรับสตรีอายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไปเป็นระยะสิ้นสุดของการให้กำเนิด
บุตรจึงช่วยให้การเข้าร่วมในแรงงานง่ายขึ้น (Goldstein,

Goldstein and Penporn Tirasawat 1972: 10-14)

ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่เข้าร่วมในแรงงานของทั้งประเทศ หาก
ได้เป็นเช่นนั้นทุกเขตไม่ แต่จะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างเขตเมืองและชนบท

นั่นคือ ในเขตกรุงเทพมหานคร สตรีที่ทำงานจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีในกลุ่ม
แม่บ้าน สำหรับในเขตชนบท สตรีที่ทำงานจะมีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าสตรีในกลุ่ม
แม่บ้านเพียงเล็กน้อย ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้เป็นลักษณะของการแบ่งแยกระหว่าง
การทำงานกับบทบาทการเป็นมารดาของสตรีในเขตเมืองมีผลทำให้สตรีที่ทำงานมีภาวะ
เจริญพันธุ์ค่าลงขณะที่ในเขตชนบทไม่มีความขัดแย้งในบทบาททั้งสอง (นิพนธ์ เทพวัลย์
2524: 79-82) และจากการศึกษาของพิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ (2525: 24-47)
โดยใช้ข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
สังคมและประชากรของเขตเมืองและเขตชนบทรอบที่สอง ซึ่งดำเนินการโดยสถาบัน
ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ปี พ.ศ. 2515 และ 2516
ผลการศึกษาพบว่า การทำงานของสตรีไทยมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ในลักษณะที่สอดคล้อง
กันที่พบโดยทั่วไปในเขตเมือง

2.1 อาชีพ

จากรายงานเชิงวิเคราะห์การย้ายถิ่น (ฉบับที่ 2) ระบุว่ามีการย้ายถิ่นมี
การเปลี่ยนแปลงไปตามอาชีพ คือ กลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและผู้ที่มีอาชีพ
ค้าขายจะเป็นผู้ที่ไม่ค่อยย้ายถิ่น กลุ่มที่มีการเคลื่อนย้ายสูง ได้แก่ อาชีพบริการและ
งานจักการ (จินตนา เพชรานนท์ และ คณะ 2527: 15) และจากการศึกษาที่
เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับภาวะเจริญพันธุ์ ส่วนใหญ่ให้ข้อสรุปคล้ายคลึง
กันว่า สตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือค้าขายขนาดเล็กซึ่งไม่เป็นอุปสรรคต่อการ
มีบุตรจะมีจำนวนบุตรสูงกว่าสตรีที่ทำงานประเภทวิชาชีพหรือเสมียน (Nibhon
Debavalya 1977; Cook and Boonlert Leoprapi 1977; Peerasit
Kammansilpa 1978)

สำหรับภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นในอาชีพต่าง ๆ นั้น
Goldstein (1971: 27) วิเคราะห์ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503
เฉพาะในเขตเมือง พบว่า ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่เคยย้ายถิ่นและไม่เคยย้ายถิ่น
แตกต่างกันตามลักษณะอาชีพ คือ กลุ่มผู้ที่มีอาชีพค้าเกษตรกรรม สตรีที่เคยย้ายถิ่น
เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นและอาศัย
อยู่ในเขตเมืองหรือมีจำนวนบุตรเกิดรอกันน้อยกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่น และในกลุ่ม

ผู้ที่ประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม สตรีที่ย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตเมืองและกรุงเทพมหานครจะมีจำนวนบุตรเกิดรอกันน้อยกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตเมืองและกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ จากการศึกษาของนางฉัตรชัย จันทนาคม (2515: 77-93) ซึ่งใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 เช่นเดียวกัน พบว่า อัตราส่วนของการประกอบอาชีพของสตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองสูงกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่เคยย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับเขตที่ย้ายมาอาศัย คือ สตรีที่ย้ายมาจากเขตที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่ย้ายมาจากเขตที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูง ผลการศึกษานี้คล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Cook and Boonlert Leoprapai (1977: 82)

สำหรับการศึกษาของสุรพันธ์ เพชรภา (2521: 105-109) ได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๗ ในเขตเมือง ปี พ.ศ. 2513 พบว่า วัฏจักรภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีสัมพันธ์กับอาชีพของสตรี สตรีที่เคยย้ายถิ่นในช่วงชีวิตจะมีวัฏจักรภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกับสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นในทุกเขตที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

2.2 รายได้

ระดับรายได้ของครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะมีผลต่อการกำหนดขนาดของครอบครัว จากการศึกษาของ Chang (1976: 18) พบว่า ระดับรายได้ของครอบครัวเป็นตัวกำหนดภาวะเจริญพันธุ์ที่ปรารถนาและผู้ตอบส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางด้านการเงินว่า มีผลต่อการตัดสินใจในเรื่องจำนวนบุตรที่คองการ สำหรับข้อมูลภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย พบว่า ภาวะเจริญพันธุ์มีความสัมพันธ์ทางลบกับระดับรายได้ของครอบครัว และยังคงเป็นความจริงในทุกกลุ่มอายุ ยกเว้นสตรีในกลุ่มอายุ 20-24 ปี เท่านั้น (Chulalongkorn University, Institute of Population Studies and National Statistical Office 1977: 56-60)

3. ปัจจัยทางสังคม

3.1 การศึกษาและการรู้หนังสือ ระดับการศึกษาหรือจำนวนปีที่ได้รับการศึกษา พบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับภาวะเจริญพันธุ์ ทั้งจากการศึกษา

เปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคก็ตาม แต่ก็ยังมีคำอธิบายในประเด็นนั้นย่อว่า ทำไมการศึกษาจึงช่วยให้คนมีบุตรน้อย อาจจะเป็นเพราะว่าคนที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น ต้องใช้เวลาในการศึกษาที่ยาวนาน อายุสมรสต้องเลื่อนออกไปหรืออาจเป็นไปได้ว่า การศึกษามีส่วนสำคัญต่อความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติและความเชื่อจากการมีครอบครัวขนาดใหญ่ มาเป็นการมีครอบครัวขนาดเล็กหรืออาจมีผลต่อทัศนคติในการป้องกันการปฏิสนธิและมีความเข้าใจในการใช้ยาอย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นของการเพิ่มความสามารถที่จะทำให้บุตรมีชีวิต รอดสูงขึ้น โดยการนำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงการโภชนาการให้ดีขึ้น ปรับปรุง ทางด้านสาธารณสุข ในสังคมที่สตรีมีระดับการรู้หนังสือเฉลี่ยสูงขึ้น การศึกษาจะไป ลดความตึงเครียดของครอบครัวโดยการเลือกระหว่างค่าใช้จ่ายสำหรับบุตรกับผลประโยชน์ที่ได้ (Costs and Benefits) การศึกษาอาจจะเป็นตัวแปรแทรกซ้อนระหว่างปัจจัยอื่นที่ กำหนดภาวะเจริญพันธุ์ (Graft 1979:134) นอกจากนั้นการรู้หนังสือยังสัมพันธ์ กับความเต็มใจในการพิจารณาวัคซีน ตัวอย่างเช่น คนทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรมที่รู้หนังสือมีอัตราการยอมรับต่อวิธีป้องกันการปฏิสนธิสูงกว่าผู้ที่ไม่รู้หนังสือ (Schuman, Inkeles and Smith 1967: 1-14) และจากการศึกษาของ Bogue (1969: 676-677) พบว่า ผลกระทบของดัชนีความทันสมัยทั้ง 9 ตัวที่มีต่อ ภาวะเจริญพันธุ์นั้น ตัวแปรการศึกษาและการรู้หนังสือมีผลมากที่สุดในการอธิบาย ความผันแปร และการวิเคราะห์ของเขาได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาแค่เพียงปัจจัยเดียว สามารถอธิบายความแปรผันได้ถึงร้อยละ 56

Easterlin (1978) ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ สร้างความทันสมัยและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องขนาด ครอบครัว ส่วนเกอ วังศุณฺณดิน (2528: 28-30) มีความเห็นเกี่ยวกับตัวแปร การศึกษาว่า เมื่อสตรีมีการศึกษาสูงขึ้นและมีหารายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้น สตรีจะคำนึง ถึงค่าเสียโอกาสของการตั้งครรภ์ในแง่เวลาของมารดา และโน้มเอียงที่จะต้องการ มีบุตรน้อยลง

การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับขนาดครอบครัว ที่ปรารถนา โดยทั่วไปพบว่า มีความสัมพันธ์ทางลบ เช่น การศึกษาของ

เทียนฉาย กิระนันท์ ไคว้เคราะห์ถึงท้าวกำหนดจำนวนบุตรที่ปรารถนา พบว่า สตรีไทยที่มีการศึกษาน้อยกว่าต้องการมีบุตรมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาสูง และสตรีในเขตชนบทมีความต้องการจำนวนบุตรมากกว่าสตรีในเขตเมือง (เทียนฉาย กิระนันท์ 2527: 48) และจากรายงานการสำรวจภาวะการคุมกำเนิด รอบที่สอง ปี พ.ศ. 2524 และรอบที่สาม ปี พ.ศ. 2527 พบว่า ขนาดครอบครัวที่^๑ต้องการจะแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษาของสตรีที่สมรสแล้ว สตรีที่มีระดับการศึกษาสูง^๒ต้องการขนาดครอบครัวเล็กลง ตัวอย่างเช่น สตรีที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยจากการสำรวจทั้งสองครั้ง ยืนยันว่า ขนาดครอบครัวที่^๑ต้องการของสตรีในกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลง คือต้องการขนาดครอบครัวเท่ากับ 3.5 คน และเมื่อได้รับการศึกษาคั้ง^๓แก้^๔ห้าปีขึ้นไป ขนาดครอบครัวที่^๑ต้องการของสตรีที่สมรสแล้วในการสำรวจทั้งสองรอบเท่ากับ 2.4 และ 2.6 คนสำหรับการสำรวจรอบที่สองและรอบที่สามตามลำดับ (Peerasit Kammuansilpa and Apichat Chamrathirong 1985: 31-32) การศึกษามีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่น โดยทั่วไป ผู้ย้ายถิ่นจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองมีระดับการศึกษาสูงกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่นในท้องถิ่นคนทาง และผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองที่เป็นท้องถิ่นปลายทาง ดังเช่น การศึกษาของ Goldstein, Visid Praohuabmoh and Goldstein (1974: 17-19, 38-40) ซึ่งได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๗ ในปี พ.ศ. 2513 พบว่า สตรีที่ย้ายจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองมีสัดส่วนของผู้ที่ได้รับการศึกษาคั้ง^๓แก้^๔ห้าปีขึ้นไปต่ำกว่าสตรีที่ย้ายจากเขตเมืองเข้าสู่เขตเมือง (ร้อยละ 23.1 เทียบกับ 28.3) และสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นปลายทางมีสัดส่วนของผู้ที่ได้รับการศึกษาคั้ง^๓แก้^๔ห้าปีขึ้นไปสูงที่สุด (ร้อยละ 35.8)

สำหรับการศึกษาของ นงลักษณ์ จันทนาคม (2515: 77-93) โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 พบว่า สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองของประเทศไทยจะมีระดับการศึกษาสูงกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นปลายทาง และสตรีที่เคยย้ายถิ่นจะมีจำนวนบุตรน้อยกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นในระดับการศึกษาเดียวกันทุกระดับ

3.2 การเปิดรับสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นช่องทางในการส่งข่าวสาร

ความรู้ต่าง ๆ อย่างเดียวกันไปยังผู้รับสารจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน
ได้ นักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์เชื่อว่า สื่อมวลชนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ในสังคมได้ นวัตกรรมทางการศึกษาและการประชาสัมพันธ์จัดว่าเป็นลักษณะ
ของกระบวนการสร้างความทันสมัยที่จะอำนวยความสะดวกในการเผยแพร่ความรู้
เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยส่วนบุคคลซึ่งนำไปสู่การมีสุขภาพที่ขึ้นทั้งมารดาและ
ทารก และอาจนำไปสู่มาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในแง่ของการเลี้ยงดู ทำให้
ผู้ปกครองเห็นความสำคัญในเรื่อง "คุณภาพ" ของเด็กมากกว่า "จำนวน" (เกื้อ
วงศ์บุญดิลิน 2528: 28-30)

อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ความรู้ที่จะยังประโยชน์ต่อการรักษาสุขภาพ
อนามัยส่วนบุคคลจำเป็นต้องอาศัยสื่อมวลชนเข้าช่วยในการส่งข่าวสารไปยังบุคคลกลุ่ม
ต่าง ๆ ใดในเวลาอันรวดเร็ว เราอาจจะวัดการเปิดรับสื่อมวลชนในฐานะเป็นตัว
แปรตัวหนึ่งที่จะแสดงการเข้าถึงสื่อมวลชนและความรู้ที่ได้รับอีกด้วย

จากการศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อมวลชนระหว่างประชากรในเขต
เมืองและเขตชนบทของเวทย์ ธโนปจัย (2517: 70-75) ซึ่งใช้ข้อมูลจากโครงการ
วิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากร
รวบรวมข้อมูลโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ปี พ.ศ.
2512-2513 พบว่า แบบแผนการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือ
วารสารของผู้ที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นจะมีการเปิดรับสื่อประเภทเหล่านี้สูงกว่า
ผู้ที่ไม่ย้ายถิ่นทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ส่วนการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทวิทยุ
ก็เช่นเดียวกันคือ ผู้ย้ายถิ่นมีการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทนี้สูงกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น ยกเว้น
ผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี

จากการศึกษาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ย้ายถิ่นเปิดรับสื่อมวลชนประเภท
ต่าง ๆ มีสัดส่วนสูงกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น นอกจากนั้น เวทย์ ธโนปจัย (2517: 106-
112) ยังพบอีกว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับทัศนคติการยอมรับการวาง
แผนครอบครัว ส่วนการศึกษาของ ระวังวรรณ ประภอมผล (2526: 23-27) โดย
ใช้ข้อมูลโครงการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ ภาวะการตายและการวางแผนครอบครัวใน
ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2522 พบว่า สตรีชนบทค่อนข้างที่จะขาดโอกาสในการเข้าถึง

สื่อมวลชนซึ่งเป็นผลทำให้จากโอกาสที่จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ สตรีในกลุ่มอายุ 25-29 ปี เป็นกลุ่มที่เปิดรับสื่อมวลชนสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ กลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายวิชาชีพและกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีสถานภาพการรับสื่อสูง และโดยเฉลี่ยแล้วสตรีในเขตชนบทเปิดรับสื่อมวลชนในระดับกลาง ๆ หรือค่อนข้างต่ำ นอกจากนั้นยังพบอีกว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับความรู้ ทักษะและการใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิ กล่าวคือ ผู้ที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนสูงจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะและการใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิสูงกว่าสตรีที่มีการเปิดรับสื่อมวลชนต่ำ ผู้วิจัยได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ระดับการศึกษาของสตรีในเขตชนบทน่าจะเป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการเข้าถึงสื่อมวลชน ขณะเดียวกันก็ขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในการขยายตัวของสื่อ เช่น ไฟฟ้า การคมนาคมที่ไม่สะดวก หนังสือไม่แพร่หลาย จึงไม่สามารถหาหนังสืออ่าน สื่อมวลชนที่แพร่หลายมากที่สุด คือ วิทยุ สำหรับการศึกษาของ Pichit Pitaktepsombati (1981: 40) พบว่า การอ่านหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์ทางลบกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้ย้ายถิ่นมีการเปิดรับสื่อมวลชนสูงกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่นและผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนสูงจะมีความรู้ ทักษะและการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิสูงด้วยและมีผลให้ภาวะเจริญพันธุ์ต่ำลง

3.3 เขตที่อยู่อาศัย

3.3.1 เขตที่อยู่อาศัยปัจจุบัน การศึกษาในประเทศไทย โดย Visid Prachuabmoh (1974: 73-74) พบว่า ผู้ย้ายถิ่นภายในห้าปีที่ผ่านมา อาศัยอยู่ในเขตเมืองไม่ว่ามาจากเขตชนบทหรือไม่ก็ตามมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นในเขตท้องที่ปลายทางซึ่งเห็นได้ชัดเจนในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นในช่วงห้าปียอมรับการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าและง่ายกว่าผู้ย้ายเข้ามาอาศัยเป็นเวลานานกว่าห้าปี ส่วนการศึกษาของ Goldstein (1971: 27) ในเขตเมืองของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลร้อยละหนึ่งจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 พบว่า สตรีที่เคยย้ายถิ่นในช่วงชีวิตไม่ว่าจะย้ายมาจากเขตเมืองหรือชนบทก็ตามมีภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกับสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตเมือง คือ สตรีที่เคยย้ายถิ่นมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 4.2 คน แต่สตรีที่เคยย้ายถิ่น

ภายในห้าปี กลับปรากฏว่า สตรีที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีจำนวนบุตรเกิดรอกน้อยกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตเมืองอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นงลักษณ์ จันทาคม (2515: 77-93) โดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 ซึ่งพบว่า ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่เคยย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับเขตที่ย้ายมาด้วย กล่าวคือ สตรีที่ย้ายมาจากเขตที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่ย้ายมาจากเขตที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูง

สำหรับการศึกษาของ Cook and Boonlert Leoprapai (1977: 82-85, 126) เมื่อ พ.ศ. 2515 พบว่า สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีจำนวนบุตรเกิดรอกต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตเมืองเช่นเดียวกัน และการศึกษานี้ได้สรุปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นในช่วงชีวิตกับภาวะเจริญพันธุ์ในปัจจุบันไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่จะมีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์สะสมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาในเขตเมืองของประเทศไทย โดย เพศ อาโนลท์ และ สุปณี บุญประเทือง (2519: 29) ได้ใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2513 พบว่า ภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองและผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นปลายทางไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผู้ย้ายถิ่นภายในห้าปีที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นปลายทาง ส่วนการศึกษาของอภิชาติ จารัสถุทธิรงค์ และ อุไรวรรณ คณิงสุชเกษม (2520: 84) ในเขตกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2519 พบว่า ผู้ย้ายถิ่นที่ย้ายมาจากเขตเมืองหรือเขตชนบทก็ตามมีจำนวนบุตรเกิดรอกต่ำกว่าผู้ที่เกิดและอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

สำหรับการศึกษาของ Goldstein and Penporn Tirasawat (1971: 16-19) ในเขตเมืองของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 และข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๖ ปี พ.ศ. 2513 พบว่า สตรีที่เคยย้ายถิ่นในช่วงชีวิตเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองที่เป็นท้องถิ่นปลายทางเล็กน้อย กล่าวคือ สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครมีจำนวนบุตรเกิดรอกโดยเฉลี่ยเท่ากับ

3.3 คน และสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครจะมีจำนวนบุตร
 เกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.4 คน ส่วนสตรีที่ย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตเมืองอื่น ๆ
 จะมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.7 และ 3.8 คน สำหรับสตรีที่ไม่เคย
 ย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า สตรีที่เคยย้ายถิ่นภายในห้าปี
 และเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตเมืองอื่น ๆ จะมีระดับภาวะ
 เจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่นอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ ในเขตกรุงเทพมหานคร
 สตรีที่เคยย้ายถิ่นมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3.0 คน และ 3.4 คนสำหรับ
 สตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่น ส่วนในเขตเมืองอื่น ๆ ก็พบในทำนองเดียวกัน และผลจากการ
 ศึกษาของ Penporn Tirasawat (1977: 180-195) พบว่า ผู้ย้ายถิ่นที่เข้ามาอาศัย
 อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตเมืองอื่น ๆ จะมีขนาดครอบครัวเล็กกว่าผู้ที่อาศัย
 อยู่ในเขตท้องถื่นกันทาง และผู้ย้ายถิ่นจากเขตชนบทที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพ
 มหานครจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เกือบเท่ากับผู้ไม่ย้ายถิ่นและอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพ
 มหานคร

ส่วนการศึกษาของ Goldstein and Others (1982: 228-230)
 โดยใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๖ ปี พ.ศ. 2513 ผู้ย้ายถิ่นที่ย้าย
 เข้าสู่เขตเมืองและเขตกรุงเทพมหานครมีความต้องการขนาดครอบครัวไม่แตกต่างกับ
 ขนาดครอบครัวที่ปรารถนามีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่ากับ 0.1 คน เท่านั้น
 และสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองอื่น ๆ ต้องการขนาดครอบครัวที่ปรารถนาใหญ่กว่าสตรี
 ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร เท่ากับ 0.3 คน นอกจากนี้ ผู้ย้ายถิ่นในช่วง
 ชีวิตมีความต้องการขนาดครอบครัวที่ปรารถนาไม่แตกต่างกับผู้ไม่ย้ายถิ่น ส่วนสตรีผู้
 ย้ายถิ่นภายในช่วงเวลาห้าปีต้องการขนาดครอบครัวเล็กที่สุดเท่ากับ 4.2 คน
 และผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตต้องการขนาดครอบครัวเท่ากับ 4.7 คน ส่วนผู้ไม่ย้ายถิ่น
 ต้องการขนาดครอบครัวเท่ากับ 4.6 คน

3.3.2 เขตที่เกิดและเขตที่ย้ายมา การศึกษาในเขตเมืองของ
 ประเทศไทยโดย Goldstein and Penporn Tirasawat (1977: 22-26)
 โดยใช้ข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๖ ปี ในเขตเมือง รอมแวก เมื่อ พ.ศ.
 2513 พบว่า สตรีที่เกิดในเขตชนบทและย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

จะมีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าสตรีที่ย้ายมาจากเขกเมืองอื่น ๆ และภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่ย้ายถิ่นมาจากเขกชนบทจะไม่แตกต่างกับสตรีที่ไม่ย้ายถิ่นและเกิดในเขกกรุงเทพมหานคร สำหรับในเขกเมืองต่างจังหวัด ไม่ว่าจะสตรีเหล่านั้นจะย้ายมาจากเขกชนบทหรือเขกเมืองก็ตามมีภาวะเจริญพันธุ์ไม่แตกต่างกับสตรีที่ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขกเมืองนั้น ส่วนการศึกษาของ Cook and Boonlert Leoprapai (1977: 82-85) เมื่อ พ.ศ. 2515 พบว่า สตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขกเมือง คือ สตรีที่ย้ายมาจากเขกเมืองอื่น ๆ เข้าไปอาศัยอยู่ในเขกเมืองมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 คน ส่วนสตรีที่ย้ายถิ่นภายในจังหวัดและสตรีที่ไม่ย้ายถิ่นมีจำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 คน

การศึกษาของ Goldstein and Others (1982: 228-230) ได้ใช้ข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๖ ปี พ.ศ. 2513 พบว่า ในเขกกรุงเทพมหานคร สตรีที่ย้ายถิ่นที่เกิดในเขกเมืองคองการขนาดครอบครัวที่เปเรณดาเด็กที่สุดเท่ากับ 4.2 คน ส่วนผู้ย้ายถิ่นที่เกิดในเขกชนบทคองการขนาดครอบครัวเท่ากับ 4.7 คน และสตรีที่ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขกกรุงเทพมหานครคองการขนาดครอบครัวอยู่ระหว่างกลางของสตรีทั้งสองกลุ่มเท่ากับ 4.5 คน

3.4 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขกเมือง จากการศึกษาของ Pichit Pitaktepsombati (1981: 24) ซึ่งได้แบ่งสตรีชนบทออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่เคยอาศัยอยู่ในเขกเมือง พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมากในจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ คือ ผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในเขกเมืองมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าผู้ที่ไม่เคยอาศัยอยู่ในเขกเมือง สำหรับในเขกเมือง ตัวอย่างที่น่ามาวิเคราะห์ได้แบ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขกเมือง ผลจากการศึกษา พบว่า สตรีที่อาศัยอยู่ในเขกเมืองเป็นระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตมากกว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในเขกเมืองเป็นระยะเวลาสั้น ผู้วิจัยให้เหตุผลว่า สตรีที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองเป็นระยะเวลายาวนานกว่าควรที่จะยอมรับวิถีชีวิตแบบเมืองได้มากกว่า ลักษณะประการหนึ่งของการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมือง คือ การมีจำนวนบุตรน้อย แต่การอธิบายที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือ สตรีซึ่งได้เคยอาศัยอยู่ในเขกเมืองในช่วงเวลาอันสั้นจะเป็นสตรีกลุ่มที่มีอายุน้อยที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ดังนั้น สตรีกลุ่มนี้จึงมีบุตรน้อย

สำหรับการศึกษากภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีผู้ย้ายถิ่นในเขตเมืองของประเทศ
ไทย โดย Goldstein and Penporn Tirasawat (1977: 26-31) โดยใช้
ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2503 และ ปี พ.ศ. 2513 และโครงการ
วิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๗ ในเขตเมือง รอบแรก ปี พ.ศ. 2513 ข้อมูลจากสำมะโน
ประชากรได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ย้ายถิ่นภายในช่วงเวลาห้าปีมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่า
กับผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิต โดยผู้ย้ายถิ่นในช่วงเวลาห้าปีมีจำนวนบุตรเกิดรอกต่ำกว่า
ผู้ไม่ย้ายถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตมีภาวะเจริญพันธุ์คล้ายคลึงกับผู้ไม่ย้าย
ถิ่นในท้องถิ่นปลายทาง ซึ่งผู้วิจัยให้เหตุผลว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีผล
ต่อผู้ย้ายถิ่นให้รับเอาพฤติกรรมกรมการเจริญพันธุ์ เช่นเดียวกับผู้ไม่ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น
ปลายทาง ดังนั้น จำนวนบุตรเกิดรอกของสตรีผู้ย้ายถิ่นในช่วงชีวิตและผู้ไม่ย้ายถิ่นที่
อาศัยอยู่ในเขตเมืองจึงคล้ายคลึงกัน

ส่วนการศึกษาของ Goldstein and Others (1982: 228-230)
จากข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๗ ในเขตเมือง รอบแรก เมื่อ พ.ศ. 2513
พบว่า ขนาดครอบครัวที่ปรารถนาของสตรีผู้ย้ายถิ่นในช่วงเวลาห้าปีจะต่ำกว่าสตรีผู้ย้าย
ถิ่นในช่วงชีวิต ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและเขตเมืองอื่น ๆ และเห็นได้ชัดเจนใน
เขตเมือง

3.5 ประสมการณ์ของการย้ายถิ่น ความแตกต่างในเรื่องเกี่ยวกับประสม
การณ์ของการย้ายถิ่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะการมีโอกาสเปิดรับประสมการณ์
จากสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่แตกต่างไปจากสิ่งแวดล้อมเดิม น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
และพฤติกรรมกรมการเจริญพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่นได้ โดยเหตุที่ผู้ย้ายถิ่นอาจนำเอาประสมการณ์
ต่าง ๆ ที่ได้รับจากเขตที่ย้ายเข้าไปอาศัยอยู่เปรียบเทียบกับเขตที่อาศัยอยู่เดิมเปรียบ
เทียบกันอย่างมีเหตุผลและเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมกรมการใช้ชีวิตในแบบที่เหมาะสม
กับตนเองและครอบครัว สำหรับข้อมูลในประเทศไทยที่มีอยู่บ่งชี้ลักษณะทั่วไปบางประการ
ของผู้ย้ายถิ่นว่า ผู้ที่มีประสมการณ์ของการย้ายถิ่นหลายครั้งมีความแตกต่างกันกับผู้ย้ายถิ่น
เพียงครั้งเดียวและผู้ไม่ย้ายถิ่น อาทิเช่น ความแตกต่างทางด้านอายุ การศึกษา อาชีพ
เป็นต้น (Goldstein, Pichit Pitaktepsombati and Goldstein 1977: 12-24)

แนวความคิดที่สำคัญในวิทยานิพนธ์

จากแนวความคิด ทฤษฎีและผลการวิจัยที่นำมา เสนอได้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการของความทันสมัย อาทิเช่น ความเป็นเมือง การปรับปรุงรายได้ให้สูงขึ้น การขยายตัวทางด้านการศึกษาและการลดระดับภาวะการตายมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของครอบครัวให้มีขนาดเล็กลง ผลการศึกษาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีความทันสมัยสูงต้องการขนาดครอบครัวเล็กกว่าผู้ที่มีความทันสมัยน้อย อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจจะศึกษาก็คือ กระบวนการของการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมการเจริญพันธุ์ในแบบของผู้ที่มีความทันสมัยนั้นน่าจะเนื่องมาจากการย้ายถิ่น เข้าสู่เขตเมืองที่มีความทันสมัยสูงกว่า ผู้วิจัยมีความเชื่อว่า การย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง ซึ่งเป็นสังคมที่มีความทันสมัยจะมีผลต่อการรับเอาแนวความคิดความทันสมัยในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งความคิดในเรื่องการมีครอบครัวขนาดเล็กด้วย สำหรับเอกสารรายงานผลการศึกษาวิจัยต่าง ๆ เหล่านี้ยังได้แสดงให้เห็นอีกว่า ขนาดครอบครัวที่ปรารถนามีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม และการย้ายถิ่นก็มีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์อีกด้วย

จากความรู้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่า ปัจจัยประสมการณของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองหรือจำนวนครั้งของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองและปัจจัย การเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองหรือระยะเวลาที่เคยอาศัยอยู่ในเขตเมืองของผู้ย้ายถิ่นจะมี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในเรื่องขนาดครอบครัวที่ปรารถนาให้ เล็กลงหรือไม่เพียงใด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อว่า ในเขตที่อยู่อาศัยปัจจุบัน สตรีที่มีประสมการณของการย้ายถิ่น เข้าสู่เขตเมืองหลายครั้งและมีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองเป็นระยะเวลายาวนานมากขึ้น จะต้องการขนาดครอบครัวไม่แตกต่างกับสตรีที่มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในเขตเมืองนั้น ซึ่งเป็นท้องถิ่นปลายทาง แต่ในท้องถิ่นปลายทางที่เป็นเขตชนบทนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าสตรี ผู้ย้ายถิ่นที่มีประสมการณของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองหลายครั้งและมีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองเป็นระยะเวลายาวนานมากขึ้นต้องการขนาดครอบครัวเล็กกว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่น ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบททั้งแก่เกิดจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยจะได้นำเอาปัจจัย ทางด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม เข้ามาร่วมพิจารณาในฐานะปัจจัยคุมเพื่อที่จะ สามารถอธิบายความสัมพันธ์ได้ละเอียดลึกซึ้งถูกต้องยิ่งขึ้น

สมมุติฐานในการศึกษา

ได้กำหนดสมมุติฐานหลักไว้ว่า เมื่อภูมิหลังทางบ้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมเหมือนกัน ความคาดหวังของบุคคลก่อนขนาดครอบครัวที่ปรารถนาจะเป็นผลมาจากประสบการณ์ของการย้ายถิ่นและการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมือง และได้แยกสมมุติฐานย่อยออกตามเงื่อนไขของเขตที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ดังนี้

1. ในเขตเมือง สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นสองครั้งขึ้นไป ต้องการขนาดครอบครัวเล็กกว่าสตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นหนึ่งครั้ง และต้องการขนาดครอบครัวใหญ่กว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในเขตเมืองนั้นจนถึงปัจจุบัน

2. ในเขตเมือง สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ต้องการขนาดครอบครัวเล็กกว่าสตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองต่ำกว่า 10 ปี และต้องการขนาดครอบครัวใหญ่กว่าสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในเขตเมืองนั้นจนถึงปัจจุบัน

3. ในเขตชนบท สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นสองครั้งขึ้นไป ต้องการขนาดครอบครัวเล็กที่สุด รองลงมาคือ สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีประสบการณ์ของการย้ายถิ่นหนึ่งครั้งและสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่มีถิ่นกำเนิดอาศัยอยู่ในเขตชนบทนั้นจนถึงปัจจุบัน

4. ในเขตชนบท สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ต้องการขนาดครอบครัวเล็กที่สุด รองลงมาคือ สตรีผู้ย้ายถิ่นที่มีการเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมืองต่ำกว่า 10 ปีและสตรีผู้ไม่ย้ายถิ่นที่มีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในเขตชนบทนั้นจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษาและปัจจัยที่จะพิจารณาประกอบ

การศึกษานี้จะพิจารณาถึงตัวแปรตามตัวหนึ่ง คือ ทัศนคติในเรื่องขนาดครอบครัวที่ปรารถนาของสตรีที่สมรสแล้ว อายุระหว่าง 15-49 ปี ทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง โดยจำแนกสตรีออกตามสถานภาพการย้ายถิ่น คือ สตรีที่เคยย้ายถิ่นและสตรีที่ไม่เคยย้ายถิ่น ในส่วนของสตรีที่เคยย้ายถิ่นจะจำแนกออกตาม จำนวนครั้ง

ของการย้ายถิ่นและระยะเวลาที่เคยอาศัยอยู่ในเขตเมือง ซึ่งตัวแปรทั้งสองจะเป็น
ตัวแปรอิสระในการศึกษานี้ นอกจากนั้นก็น่าเอาปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาร่วมพิจารณาด้วย
ได้แก่ อายุของสตรี ความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ
จำนวนบุตรที่เสียชีวิต อาชีพของสตรี รายได้ของสามี การศึกษา การรู้หนังสือ
การเปิดรับสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือวารสาร และวิทยุ และเขตที่
อยู่อาศัยปัจจุบัน

คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

การย้ายถิ่น	หมายถึง	การย้ายถิ่นข้ามเขตจังหวัดหรือการย้าย ข้ามเขตเทศบาลภายในจังหวัดหรือภายใน อำเภอ เช่น ย้ายจากในเขตเทศบาล ไปนอกเขตเทศบาลและจากเขตเทศบาล หนึ่งไปอีกเขตเทศบาลหนึ่ง
สตรีผู้ย้ายถิ่น	"	สตรีที่เคยย้ายข้ามเขตจังหวัดหรือย้าย ข้ามเขตเทศบาลภายในจังหวัดหรือภายใน อำเภอ เช่น ย้ายจากเขตเทศบาลไป นอกเขตเทศบาล หรือย้ายจากนอกเขต เทศบาลไปในเขตเทศบาลหรือย้ายจาก ในเขตเทศบาลหนึ่งไปอีกเขตเทศบาลหนึ่ง
สตรีผู้ไม่ย้ายถิ่น	"	สตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลหรือนอก เขตเทศบาลที่คนถือกำเนิดตั้งแต่เกิดจน ถึงปัจจุบัน
การเปิดรับวิถีชีวิตแบบเมือง	"	จำนวนปีที่ได้อาศัยอยู่ในเขตเมืองของ สตรีที่เคยย้ายถิ่น
ประสบการณ์ของการย้ายถิ่น	"	จำนวนครั้งของการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง ของสตรีผู้ย้ายถิ่น

ขนาดครอบครัวที่ปรารถนา	"	คำตอบที่ได้จากคำถามที่ว่า "ถ้าให้ท่านเลือกมีบุตรกี่คนก็ความใจชอบ ท่านจะต้องการมีบุตรทั้งหมดกี่คน"
เขตเมือง	"	เขตเทศบาลทั่วประเทศ
เขตชนบท	"	ส่วนอื่น ๆ ทั่วประเทศที่นอกเหนือไปจากเขตเมือง
อายุของสตรี	หมายถึง	จำนวนปีเต็มของสตรี นับตั้งแต่เกิดจนถึงวันสำรวจ
ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ	"	จำนวนวิธีป้องกันการปฏิสนธิที่สตรีรู้จัก
ทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ	"	ความคิดเห็นของสตรีต่อการใช่วิธีป้องกันการปฏิสนธิ
การปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการปฏิสนธิ	"	จำนวนวิธีป้องกันการปฏิสนธิที่สตรีสมรสแล้วเคยใช้
อาชีพ	"	งานที่สตรีใช้เวลาทำเป็นส่วนมากในขณะทำการสำรวจ
การศึกษา	"	ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่ได้รับ
สภาพการรู้หนังสือ	"	ความสามารถในการอ่านและเขียนภาษาไทย
การเปิดรับสื่อมวลชน	"	ความบ่อยครั้งในการอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือ นิตยสารหรือวารสารและการรับฟังวิทยุ

เค้าโครงวิทยานิพนธ์

ได้แบ่งรายละเอียดเป็นส่วนต่าง ๆ 5 บท กว้างกัน คือ

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล
- บทที่ 3 ความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นกับขนาดครอบครัวที่ปรารถนา
- บทที่ 4 การวิเคราะห์ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับขนาดครอบครัวที่ปรารถนา
- บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับขนาดครอบครัวที่ปรารถนาของผู้สมรสซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนลดอัตราการเพิ่มประชากรของประชากรบางกลุ่ม เช่น ถ้าผู้ย้ายถิ่นมีความต้องการบุตรน้อยกว่าผู้ที่ไม่ย้ายถิ่น การทราบถึงปัจจัยที่ทำให้ความต้องการบุตรต่างกันระหว่างผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นจะทำให้เห็นนโยบายการลดภาวะเจริญพันธุ์มีเป้าหมายชัดเจนขึ้น และนอกจากนั้น ความแตกต่างของขนาดครอบครัวที่ปรารถนาระหว่างผู้ย้ายถิ่นและผู้ไม่ย้ายถิ่นย่อมสัมพันธ์กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม ผลจากการศึกษาจะทำให้เราทราบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมใบบ้างที่มีส่วนทำให้ขนาดครอบครัวที่ปรารถนาต่างกัน การทราบผลดังกล่าว ย่อมมีประโยชน์ต่อผู้วางแผนว่าจะเน้นพัฒนาคนกลุ่มใดก่อนใดใ้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย